

maakt ruimte voor onderwijs

MODULEHANDLEIDING SPELLING 3F

Inleiding	2
Doelgroep	2
Rubriekenoverzicht	3
De rubrieken toegelicht	5
Rubriek A: Een of twee letters	5
Rubriek B: Meervoud en Apostrof	5
Rubriek C: I, IE of Y	5
Rubriek D: Opbouwwoorden	6
Rubriek E: Bijvoeglijk naamwoord en voornaamwoord	6
Rubriek F: Trema	6
Rubriek G: Ei/IJ, AU/OU	6
Rubriek H: Tussenletters e(n) en s	6
Rubriek I: Inprentwoorden	6
Rubriek J: Woorden afbreken	7
Rubriek K: Afkortingen	7
Rubriek L: Aaneenschrijven	7
Achtergrondinformatie	8

Inleiding

Numo is een online leermiddel waarmee leerlingen de basisvaardigheden van Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels en Duits adaptief kunnen oefenen tot ze het beoogde niveau hebben bereikt.

Adaptief betekent dat het programma zich automatisch aanpast aan het oefengedrag van leerlingen. Is een leerling goed in een vaardigheid, dan gaat hij er met sprongen doorheen. Bij onderdelen waarmee hij moeite heeft, staat het programma langer stil. De leerling krijgt dan extra oefeningen en meer feedback.

Numo kan teruggrijpen op oefenstof van groep 6 van de basisschool. Een leerling die uitblinkt in een vaardigheid, kan doorgaan met oefenen tot 3F- of zelfs 4F-niveau. Dat is de grote kracht van adaptieve software!

Doordat leerlingen met Numo de basisvaardigheden eigen maken, heb jij als docent meer tijd voor andere, leuke dingen, zoals individuele begeleiding, thema-opdrachten, interactieve werkvormen, oefenen met schrijfvaardigheid, projecten rondom rekenen, debatteren en literatuur.

Doelgroep

Spelling 3F is vooral bedoeld voor leerlingen van havo en mbo 3 en 4. Het programma kan bovendien ingezet worden in het volwassenenonderwijs. Wanneer gewerkt wordt met de diagnostische toetsen, is het programma bijzonder geschikt voor groepen waarin grote niveaoverschillen bestaan. Ze kunnen zowel gebruikt door leerlingen die nog veel spellingfouten maken als door leerlingen die al enigszins gevorderd zijn. De doelgroep is dus breed. Het programma is geschikt voor zowel allochtone als niet-allochtone leerlingen.

Rubriekenoverzicht

(*) betekent: geluid onmisbaar.

Rubriek	Oefening	Oefendoel: Ik kan ...
Sprongtoets	Rubriek A t/m F (*) Rubriek G t/m L (*) Rubriek A t/m L (*)	
A een of twee letters	1 Een of twee medeklinkers 2 De lange E-klank 3 Enkele medeklinker 4 Flitstypen enkel of dubbel 5 Enkel of dubbel 6 Waarom klappen wij? 7 Woorddictee enkel of dubbel (*)	aangeven of een woord met een of twee medeklinkers geschreven wordt. aangeven of een woord met -e-, -ee- of -é- geschreven wordt. goedgeschreven woorden met één medeklinker in het midden van het woord herkennen. geflitste woorden met één of twee mede- klinkers in het midden van het woord natypen. goedgespelde woorden met één of twee medeklinkers in het midden van het woord herkennen. ontbrekende medeklinkers in woorden in een tekst aanvullen. gesproken woorden die met één of twee medeklinkers geschreven worden goed typen.
B meervoud en apostrof	1 Tien woorden met vaste S 2 Vaste S of apostrof-S 3 Bijzonder meervoud 4 Hersenen en eten 5 Bezitsvormen kiezen 6 Bezitsvorm maken 7 Zoek de fout 8 Woorddictee meervoud & apostrof (*)	goedgeschreven woorden die in het meervoud een vaste -s krijgen herkennen. aangeven of een woord met een vaste -s of -'s geschreven wordt. bijzondere meervouden van woorden eindigend op -ik, -it, -et, -es, -il, -el goed typen. woorden in een tekst met een vaste -s of -'s aanvullen. goedgeschreven bezitsvormen met een vaste -s herkennen. bezitsvormen met een vaste -s goed typen. foutgeschreven woorden met een apostrof, een bijzonder meervoud en woorden met een -s- of -z-, een -v- of -f- herkennen. gesproken woorden met een apostrof, een bijzonder meervoud en woorden met een -s- of -z- of een -v- of -f- goed typen.
CI, IE of Y	1 I of IE - kies uit drie 2 Nuttige postduiven 3 I of IE in rij 4 Meervoud op IËN of IEËN 5 I of Y in rij 6 Flitstypen I, Y of IE 7 Woorddictee I, Y of IE (*)	woorden die met een -i- of -ie- worden geschreven herkennen. woorden in een tekst die met een -i- of -ie- worden geschreven aanvullen. aangeven of een woord in een open of gesloten lettergreep met -i- of -ie- geschreven wordt. aangeven of een meervoud met -iën of -ieën geschreven wordt. aangeven of een woord met -i- of -y- geschreven wordt. een geflitst woord met -i-, -ie- of -y- goed natypen. een gesproken woord met -i-, -ie- of -y- goed typen.
D opbouwwoorden	1 D of T in rij 2 Woorden met D of T 3 Verkleinvorm kiezen 4 Geflitste opbouwwoorden 5 Vijf gezonde vragen 6 Zoek de fout 7 Woorddictee opbouwwoorden (*)	aangeven of een woord met -d of -t op het einde geschreven wordt. woorden die met een -d of -t op het einde geschreven worden herkennen. verkleinwoorden met -je, -tje of -pje herkennen. geflitste woorden met -d, -t, -b, -p, -je, -tje of -pje goed natypen. woorden in een tekst met -d, -t, -b, -p, -je, -tje of -pje goed aanvullen. woorden met -d, -t, -b, -p, -je, -tje of -pje herkennen. gesproken woorden met -d, -t, -b, -p, -je, -tje of -pje goed typen.

E bijvoeglijk naamwoord en voornaamwoord	<ol style="list-style-type: none"> 1 Bijvoeglijk naamw.d met of zonder N 2 Wat is goed? 3 Ongezonde gewoontes 4 Zoek de fout 	<p>aangeven of een bijvoeglijk naamwoord met of zonder -n geschreven wordt.</p> <p>goedgeschreven voornaamwoorden met -e of -en aan het einde herkennen.</p> <p>een bijvoeglijk naamwoord of voornaamwoord met -e of -en op het einde aanvullen.</p> <p>een foutgeschreven bijvoeglijk naamwoord of voornaamwoord met -e of -en op het einde herkennen.</p>
F trema	<ol style="list-style-type: none"> 1 Met of zonder trema 2 Tien goed gespelde woorden 3 Gebruik van trema 4 Woorddictee trema (*) 	<p>aangeven of een woord met of zonder trema geschreven wordt.</p> <p>goedgeschreven woorden met of zonder trema herkennen.</p> <p>goed gespelde woorden met een trema herkennen.</p> <p>gesproken woorden met een trema goed typen.</p>
G EI of IJ en AU of OU	<ol style="list-style-type: none"> 1 AU-woorden 2 AU of OU sorteren 3 EI-woorden 4 EI of IJ sorteren 5 Flitstypen EI/IJ en OU/AU 6 Bijgeloof 7 Zoek de fout 8 Woorddictee EI/IJ en OU/AU (*) 	<p>goedgeschreven woorden met -au- of -ou- herkennen.</p> <p>aangeven of een woord met -au- of -ou- geschreven wordt.</p> <p>goedgeschreven woorden met -ei- of -ij- herkennen.</p> <p>aangeven of een woord met -ei- of -ij- geschreven wordt.</p> <p>het geflitste woorden met -ei-, -ij-, -au- of -ou- goed natypen.</p> <p>woorden met -ei-, -ij-, -au- of -ou-, -ch- of -g goed aanvullen.</p> <p>foute woorden met -ei-, -ij-, -au- of -ou-, -ch- of -g herkennen.</p> <p>gesproken woorden met -ei-, -ij-, -au- of -ou-, -ch- of -g goed typen.</p>
H tussenletters E(N) en S	<ol style="list-style-type: none"> 1 Samenstellen stap voor stap 2 Tussenletter(s) E of EN 3 Samenstellingen met E(N) maken 4 Tien goede woorden met E of EN 5 Met of zonder tussen-S 6 Samenstellingen met S maken 7 Tien goede woorden met of zonder S 8 Zoek de fout 9 Woorddictee tussenletters (*) 	<p>samenstellingen met -e- of -en- als tussenletter(s) herkennen.</p> <p>aangeven of een woord met -e- of -en- als tussenletter(s) geschreven wordt.</p> <p>gesproken woorden met -e- of -en- als tussenletter(s) goed typen.</p> <p>goedgeschreven samenstellingen met -e- of -en- als tussenletter(s) herkennen.</p> <p>aangeven of een woord met -s als tussenletter geschreven wordt.</p> <p>gesproken woorden met -s als tussenletter goed typen.</p> <p>goed samengestelde woorden met -e-, -en- of -s- herkennen.</p> <p>foutgeschreven samengestelde woorden met -e-, -en- of -s- herkennen.</p> <p>gesproken samengestelde woorden met -e-, -en- of -s- goed natypen.</p>
I inprentwoorden	<ol style="list-style-type: none"> 1 Flitstypen C of K 2 Woorden met K of C sorteren 3 Flitstypen Franse leenwoorden 4 Tien goede Franse leenwoorden 5 Flitstypen Engelse leenwoorden 6 Tien goede Engelse leenwoorden 7 Hebben alle talen leenwoorden? 8 Zoek de fout 9 Woorddictee inprentwoorden (*) 	<p>het geflitste woord met -c- of -k- natypen.</p> <p>aangeven of een woord met een -c- of -k- geschreven wordt.</p> <p>het geflitste Franse leenwoord natypen.</p> <p>goedgeschreven Franse leenwoorden herkennen.</p> <p>het geflitste Engelse leenwoord natypen.</p> <p>goedgeschreven Engelse leenwoorden herkennen.</p> <p>Franse en Engelse leenwoorden in een tekst aanvullen.</p> <p>fout gespelde Franse en Engelse leenwoorden herkennen.</p> <p>gesproken Franse en Engelse leenwoorden natypen.</p>
J woorden afbreken	<ol style="list-style-type: none"> 1 Afbreekstreepje plaatsen 2 Goed of fout afgebroken 3 Afbreken - kies uit drie 4 Afbreken 	<p>met een afbreekstreep woorden goed verdelen.</p> <p>aangeven of een woord juist afgebroken wordt.</p> <p>verkeerd gebruik van het afbreekstreepje herkennen.</p> <p>verkeerd gebruik van het afbreekstreepje herkennen.</p>

K afkortingen	<ul style="list-style-type: none"> 1 Afkorting kiezen 2 Opleidingen in Nederland 3 Afkortingen typen 4 Zoek de foute afkorting 	<ul style="list-style-type: none"> de juiste afkorting van een woord herkennen. woorden in een tekst vervangen door de juiste afkortingen. de afkorting van uitgeschreven woorden typen. herkennen welke afkorting niet juist is.
L aaneenschrijven	<ul style="list-style-type: none"> 1 Losse of vaste getallen 2 Een of twee klemtonen 3 Met of zonder koppelteken 4 Betalen met een selfie 5 Aan het werkwoord of niet 6 Aaneenschrijven - kies uit twee 7 Aaneenschrijven - kies uit drie 8 Aaneenschrijven - zoek de fout 	<ul style="list-style-type: none"> aangeven of getallen in woorden los of aan elkaar geschreven worden. met behulp van klemtonen aangeven of een woord los of aaneengeschreven wordt. aangeven of een woord met of zonder koppelteken geschreven wordt. woorden in teksten aanvullen met een koppelteken. goedgeschreven werkwoorden met een koppelteken herkennen. goedgeschreven woorden met een koppelteken herkennen. goed (aaneen)geschreven woorden met getallen en koppeltekens herkennen. fout (aaneen)geschreven woorden met getallen en koppeltekens herkennen.

De rubrieken toegelicht

De stof van Spelling 3F is voor een groot deel al voor het eerst aangeleerd op de basisschool maar wordt in de eerste jaren van het vo verder uitgediept en getraind. Nieuwe onderwerpen voor 3F zijn aangegeven in het rapport 'Over de drempels met taal'. Het gaat om: het gebruik van het trema (zeeën, poriën), Het gebruik van een koppelteken (zonne-energie, mee-eten), de tussenklanken s en e(n) (stadscentrum, Koninginnedag, kersenpit), het al dan niet aaneenschrijven van woorden (kleinkind/klein kind, ten slotte/tenslotte). Het referentiekader Nederlandse taal is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging, te downloaden vanaf de site van de SLO. De meeste overige spellingen zijn op de basisschool en in de eerste jaren van het vo al aangeleerd, maar worden verderop in het vo – en dus ook in het programma Spelling 3F - nog veelvuldig geoefend, maar met moeilijker en minder frequente woorden.

De module Spelling 3F bestaat uit 79 - vaak variabele - oefeningen en 3 sprongtoetsen. De module bevat 246 uitlegschermen. Deze schermen vormen altijd het begin van een oefening. Tijdens het oefenen kan de uitleg op elk gewenst moment opnieuw geraadpleegd worden.

Hieronder is aangegeven hoe elk van deze onderwerpen bij Spelling 3F is ingevuld. Sommige onderwerpen lijken misschien eenvoudig voor de beoogde doelgroep maar u moet in aanmerking nemen dat bij de diagnostische aanpak die wij voorstaan die oefeningen alleen tevoorschijn komen als uit de diagnostische toets blijkt dat een leerling de stof nog niet beheerst. Bovendien gaat het op dit niveau vaak juist om de uitzonderingen op de spellingregels.

Rubriek A: Een of twee letters

Rubriek A bestaat uit zeven oefening met vijf verschillende oefenvormen.

In de rubriek worden de regels van klinkerverenkeling en medeklinkerverdubbeling opnieuw kort uitgelegd, maar verder gaat het vooral over de uitzonderingen op die regels zoals de schrijfwijze van de lange E-klank en de schrijfwijze van onregelmatige woorden. Dat is zeker niet eenvoudig.

De schrijfwijze van deze laatste categorie moet ingeprint worden en dat gebeurt onder andere in een Flitsoefening (A4). De onregelmatige woorden worden gedurende 250 msec geflitst en daarna afgedekt met een raster van tekens om het woord van het netvlies te wissen. Het geflitste woord moet vervolgens getypt worden. De eerste oefeningen van deze rubriek zijn zoals gewoonlijk wat gemakkelijker dan de oefeningen verderop in de rubriek. Zoals overal in dit programma is de laatste oefening een woorddictee waarin alle stof aan de orde komt.

Rubriek B: Meervoud en Apostrof

Rubriek B bestaat uit acht oefeningen met vijf verschillende oefenvormen, wederom in oplopende moeilijkheidsgraad. De eerste oefeningen gaan over het gebruik van vaste S of apostrof-S. Vervolgens komen onregelmatige meervouden aan bod. Dan volgen de bezitsvormen, eveneens met vaste S of apostrof-S. In de een-na-laatste oefening wordt een beroep gedaan op het orthografisch vermogen. Gezocht moet worden naar een fout gespeld woord. De laatste oefening is een woorddictee over de totale stof van deze rubriek.

Rubriek C: I, IE of Y

Een berucht struikelblok in de Nederlandse spelling is het gebruik van I of IE. Voor een deel is die spelling gebaseerd op regels maar die zijn vaak zó ingewikkeld en er zijn vele uitzonderingen op, dat veel mensen eerder proberen de woordbeelden te onthouden, zoals ze dat doen bij etymologische spellingen. Een van de regels is bijvoorbeeld dat je aan het eind van een woord meestal IE schrijft (behalve ...) en dat je in een open, beklemtoonde lettergreep IE schrijft (behalve ...). De regels voor woorden die in het meervoud op –iën of –ieën eindigen, zijn duidelijk voor wie in staat is klemtonen in woorden goed waar te nemen. In deze rubriek worden de regels, voor zover ze voorhanden zijn, uitgelegd en geoefend, maar daarnaast is er weer een

Flitswoordenoefening voor de orthografische inprenting. Zoals overal in dit programma is de laatste oefening een woorddictee waarin alle stof aan de orde komt.

Rubriek D: Opbouwwoorden

De Nederlandse spelling is voor een belangrijk deel gebaseerd op het principe van de gelijkvormigheid. Een van de orthografische regels die de gelijk-vormigheid bepaalt is de verlengingsregel. In rubriek C komt deze regel opnieuw aan de orde. Je schrijft 'paard' vanwege 'paarden' en 'web' vanwege 'webben'. Ook bij woorden in woorden gaat het zo. Aan de orde komen in deze rubriek ook andere spellingen die te maken hebben met de morfologische opbouw van het woord (handdoek, spandoek, voortdurend) en de spelling van verkleinwoorden, al dan niet met apostrof voor de uitgang. Ook hier weer aandacht voor de orthografische inprenting en het herkennen van foute woordbeelden. Maar zoals overal is de laatste oefening een woorddictee waarin alle stof langs komt.

Rubriek E: Bijvoeglijk naamwoord en voornaamwoord

Rubriek E gaat over de spelling van bijvoeglijk naamwoorden, al dan niet afgeleid van een voltooid deelwoord (waarvoor je soms 'T KOFSCHIP nodig hebt) en stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden, met de bijbehorende uitzonderingen. Verder komt in de rubriek de spelling van zelfstandig en niet zelfstandig gebruikte voornaamwoorden als alle(n), weinige(n) en vele(n) aan de orde. Er zijn vier oefeningen in vier verschillende oefenvormen.

Rubriek F: Trema

Rubriek F gaat over het gebruik van het trema, een van de nieuwe onderwerpen in dit spellingprogramma. Niet alleen de trema woorden en de regels die gelden voor deze woorden komen aan bod, ook de uitzonderingen worden behandeld. Er zijn vier oefeningen in vier verschillende oefenvormen.

Rubriek G: Ei/IJ, AU/OU

Rubriek G gaat over de spelling van woorden met ei of ij, au of ou. Natuurlijk kunnen in het kader van dit programma niet alle woorden aan bod komen waarbij een van deze problemen speelt. De leerling krijgt in de uitlegsschermen wel wat informatie aangereikt waarmee groepjes woorden van een bepaald soort (bijvoorbeeld ei-woorden) onthouden kunnen worden.

Deze rubriek heeft acht oefeningen met vijf verschillende oefenvormen. De probleem-woorden worden eerst afzonderlijk geoefend en later door elkaar.

Rubriek H: Tussenletters e(n) en s

Een nieuw onderwerp in dit programma is eveneens het gebruik van de tussenletters, een beruchte struikelblok in de spelling van het Nederlands nadat in 2005 de regels enigszins veranderd zijn. De regels zijn door die wijziging wel iets duidelijker geworden. De eerste zes woorden van rubriek H gaan over de tussenletters E of EN. Dan volgen twee oefeningen over de tussenletter S en in de laatste twee oefeningen komen de hele stof langs, eerst in een passieve spellingsoefening (zoek de fout) en vervolgens in een actief woorddictee.

Rubriek I: Inprentwoorden

Rubriek I gaat over inprentwoorden: dat zijn vaak leenwoorden uit het Frans of Engels. Natuurlijk kunnen in het kader van dit programma niet alle leenwoorden aan bod komen. Als handvat voor het onthouden wordt gegeven het onthouden van de zgn. 'spellinguitspraak'. Er worden clusters van inprentwoorden onderscheiden, bijvoorbeeld de woorden met C of K.

De rubriek bestaat uit acht oefeningen met zes verschillende oefenvormen. Omdat het gaat om inprenten, wordt er ook met flitsoefeningen gewerkt.

Rubriek J: Woorden afbreken

Rubriek J gaat over het afbreken van woorden aan het eind van de regel. Daar zijn duidelijke regels voor die in deze rubriek in vier verschillende oefeningen behandeld worden.

Rubriek K: Afkortingen

In rubriek K wordt geleerd welke soorten afkortingen er zijn. Er zijn vijf oefeningen met verschillende oefenvormen.

Rubriek L: Aaneenschrijven

Rubriek L gaat over een van de lastigste onderwerpen van de spelling van het Nederlands: het al dan niet aaneenschrijven van woorden. Het kunnen herkennen van de klemtoon is van belang voor het aaneenschrijven van woorden. Als er maar één klemtoon is, schrijf je woorden aan elkaar, bij twee of meer klemtonen niet. Een speciaal probleem vormen de woorden die met een koppelteken aaneengeschreven moeten worden. Er zijn in deze rubriek acht oefeningen met drie verschillende oefenvormen.

Achtergrondinformatie

Achtergronden van Grammatica 3F

Vanwege de zorg over het kennisniveau van taal en rekenen formeerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Deze expertgroep (commissie Meijerink) kreeg als opdracht om te adviseren wat leerlingen op het gebied taal en rekenen moeten kennen en kunnen op verschillende momenten in hun onderwijs carrière. Het resultaat staat beschreven in het rapport 'Over de drempels met taal en rekenen' (2008). In hun advies formuleert de Expertgroep:

- 'doorlopende leerlijnen' die ervoor zorgen dat het onderwijsresultaat van de ene sector naadloos aansluit op dat van de andere;
- 'referentieniveaus' met beschrijvingen van kennis en vaardigheden die leraren houvast bieden voor het bepalen, volgen en stimuleren van de ontwikkeling van leerlingen.

Het advies bestaat uit een hoofdrapport en voor zowel taal als rekenen een deelrapport. De rapporten zijn te downloaden vanaf de site van de Stichting Leerplanontwikkeling (www.slo.nl).

Drempels

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs	Van po naar vo
2F	Eind vmbo	Van vo fase 1 naar vo fase 2 / van vmbo naar mbo
3F	Eind mbo-4 en havo	van vo en mbo naar hbo
4F	Eind vwo	van vo naar wo

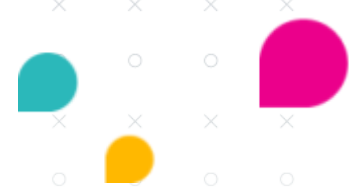
In het rapport 'Over de drempels met taal' onderscheidt de Expertgroep vier domeinen: (1) mondelinge taalvaardigheid, (2) lezen, (3) schrijven en (4) taalbeschouwing (grammatica) en taalverzorging. Het referentiekader Nederlandse taal voor het domein begrippenlijst en taalverzorging op de basisschool is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Deze is eveneens te downloaden vanaf de site van de SLO.

Domeinen

De stof van Spelling 3F valt onder domein 4 waarin onderscheid gemaakt wordt tussen taalbeschouwing (grammatica), spelling, werkwoordspelling en leestekens. Naast Spelling 3F heeft Kurve daarom 3F-programma's ontwikkeld voor het leren van Grammatica, Werkwoordspelling en Leestekens. Met deze vier programma's bestrijken we domein 4 dus geheel. Tevens is het programma Lezen 3F ontwikkeld (domein 2), en het programma Formuleren 3F dat gedeeltelijk domein 3 bestrijkt.

Leerlijnen volgens de Commissie Meijerink

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en

behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, havo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Spellingcategorieën volgens Meijerink en de SLO

Het rapport van de Commissie Meijerink waarin het Referentiekader Nederlandse taal werd vastgelegd, is uitgewerkt door de SLO. Bij die uitwerking waren onder andere de lesstofuitgevers en het cito betrokken. Resultaat daarvan was de nota Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Daarin staat onder andere het volgende:

De moeilijkheid van spelling is in het referentiekader geordend volgens 'een zekere logische opeenvolging van klassen van problemen' (Referentiekader taal en rekenen, pag. 19). Er is een indeling van vijf klassen gehanteerd die ook gebruikt wordt bij het diagnosticeren van spellingvaardigheid (Kleijnen, 1997, 2004; Schijf, 2009). Deze indeling is gebaseerd op een analyse van het Nederlandse taalsysteem; het is een taalkundige indeling en geen didactische indeling. De indeling is als volgt:

1. alfabetische spelling,
2. orthografische spelling,
3. lexicaal-morfologische spelling,
4. morfologische spelling op syntactische basis,
5. logografische spelling.

Toelichting:

ad 1: Alfabetische spelling: spelling op basis van een een-op-een-relatie tussen klank en teken

Kinderen starten op de meeste scholen in groep 3 met leren lezen en schrijven volgens de alfabetische spelling. Het lezen van klankzuivere woorden noemen we de elementaire leeshandeling, ofwel spellend lezen. Bij het schrijven van klankzuivere woorden spreken we over de elementaire spelhandeling. Kinderen leren zelf de koppeling toepassen tussen fonemen (klanken) en grafemen (letters of lettercombinaties zoals 'ee', 'oe', 'ui', 'ng'). De beschaafde uitspraak van het Nederlands is hier het uitgangspunt.

Het proces van leren schrijven verloopt volgens een aantal stappen. Het kind hoort een gesproken woord, bijvoorbeeld 'tak'. Vervolgens vindt auditieve analyse van dit gesproken woord plaats: de leerling kan de klanken op gehoor goed van elkaar onderscheiden (/t//a/ /k/). Daarna is er de foneem/grafeemkoppeling: de leerling koppelt de klanken aan de juiste lettertekens (t-a-k). Bij het opschrijven van het woord voegt de leerling de lettertekens samen en vormt zo het hele woord: 'tak'. Voor de gemiddelde leerling levert het spellen van klankzuivere woorden niet veel problemen op. Vanaf de tweede helft van groep 3 leren de kinderen geleidelijk meer complexe woorden, zoals woorden met clusters van medeklinkers (krant, dorst) en woorden met meer lettergrepen (vlieger). Bij deze woorden geldt nog steeds de alfabetische spelling.

ad 2: Orthografische spelling: spelling gebaseerd op afspraken over de schrijfwijze van (groepen)woorden

Voor een groot aantal woorden geldt dat de omzetting van klanken naar letters niet automatisch tot de juiste spelling leidt. Over de schrijfwijze van deze woorden zijn afspraken gemaakt. Die afspraken moet de leerling leren: hij leert de schrijfwijze van de woorden door regels te leren of in te prenten. In deze categorie vallen dus woorden waarin er geen een-op-een relatie is tussen klanken en letters, bijvoorbeeld woorden met -ieuw (nieuw en niet niew). Andere woorden in deze categorie worden gevormd door spellingregels waarbij aan het einde van een grafeem medeklinkerverdubbeling optreedt (bruggen) of klinkerverenkeling (straten). De leerling moet de woorden herkennen en de regels leren. Alleen op basis van de klanken, zoals het geval is bij woorden in de categorie alfabetische spelling kan hij deze woorden niet correct

spellen. Spellingregels bepalen dat het meervoud van brug bruggen is, en niet brugen, en het meervoud van straat straten, en niet straten¹.

ad 3: Lexicaal-morfologische spelling: spelling op basis van de opbouw van het woord, los van de grammaticale context

Een andere schrijfwijze die afwijkt van het alfabetische systeem is de morfologische spelling op woordniveau. Inzicht in de geleding van het woord is nodig om het woord correct te kunnen spellen. Het morfologisch principe schrijft voor dat verwante woorddelen steeds hetzelfde worden geschreven (Nunn, 1998). Aaien wordt op deze manier geschreven vanwege de schrijfwijze van het morfeem aai en wordt dus niet geschreven als ajen. In deze categorie vallen ook woorden met een voor- of achtervoegsel (ondiep, eenheid), meervoudsvormen (boeken, sleutels, komma's), verkleinwoorden (huisje, boompje), een bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord (gebroken), samenstellingen (tuindeur) en de tussenletter -n- of -s- in samengestelde woorden (bessensap, stadsdeel). Het is bij de spelling van deze woorden voldoende om te kijken naar het woord zelf. De grammaticale functie in de zin heeft geen invloed op de schrijfwijze van het woord.

ad 4: Morfologische spelling op grammaticale basis: spelling op basis van de opbouw van binnen de grammaticale context

Waar het bij lexicaal-morfologische spelling voldoende is te kijken naar het woord zelf, moet bij morfologische spelling op grammaticale basis over woordgrenzen heen gekeken worden. De grammaticale functie in een zin bepaalt hier de manier waarop het woord wordt gespeld. Dit betreft vooral werkwoordsvormen (ik word, hij wordt), maar bijvoorbeeld ook woorden als alle(n) en enkele(n). Enige kennis van grammatica is noodzakelijk voor het leren van de juiste schrijfwijze van woorden in deze spellingcategorie.

ad 5: Logografische spelling: spelling gebaseerd op vaststaande combinaties zonder regelvorming

In deze categorie vallen woorden met een specifieke schrijfwijze. Het gaat om woorden waarbij de schrijfwijze niet op basis van regels wordt gevormd, maar het betreft hier woordspecifieke schrijfwijzen, zoals woorden met ei of ij (trein, lijst) en woorden met ou of au (koud, blauw). Andere voorbeelden van logografische spelling zijn /sj/ geschreven als g (horloge, gelei), woorden waarin /s/ geschreven wordt als c (narcis, precies) en (andere) leenwoorden (bureau, trottoir, computer). Zoals aan de voorbeelden te zien is, zijn vaak wel clusters van woorden samen te stellen met dezelfde spellingwijze. Gebruikers leren deze spellingwijze door inprenting.

Spellingstrategieën

Om te leren spellen moeten kinderen in elk geval twee soorten kennis opdoen: (1) van de foneem-grafeem-omzettingsregels en (2) van een aantal autonome spellingregels, bijvoorbeeld voor medeklinkerverenkeling en klinkerverdubbeling (raam-ramen, ham-hammen). De autonome regels hebben vooral te maken met de plaats van de weergegeven klank in het woord. De twee soorten regels hebben verschillende eigenschappen wat betreft het toepassingsdomein (morfeem of woord), de context (klanken of letters) en de herkomst van woorden. De regel voor de spelling van de /i/ is bijvoorbeeld voor inheemse woorden en leenwoorden verschillend. Vergelijk 'gieter' (inheems woord) en 'liter' (Latijns leenwoord). Ook de spelling van leenwoorden is voor een groot deel te 'beregelen', maar het is niet altijd eenvoudig een inheems woord van een leenwoord te onderscheiden. De kennis van de autonome contextregels is vaak impliciet: de speller is zich er niet van bewust een regel toe te passen en kan die regel meestal ook niet verwoorden. Naast kennis van de twee

¹ De term 'orthografische spelling' kan misschien tot verwarring leiden omdat de term 'orthografie' ook als synoniem voor 'spelling' kan worden gezien. De term 'orthografische spelling' geeft in de indeling die het referentiekader hanteert echter aan dat het gaat om toepassing van de systematiek van het spellingsysteem. Waar geen een-op-een-relatie bestaat tussen klanken en letters, zijn er regels die gebaseerd zijn op statistische patronen en regelmatigigheden in de letterreeksen van een taal. Dit zijn zogenaamde autonome spellingregels. De regels zijn autonoom te noemen omdat geschreven taal dus geen zuivere representatie is van gesproken taal, maar een eigen systeem heeft (Nunn, 1998).

soorten regels moeten spellers ook (3) informatie opslaan over spellingen die NIET aan regels gebonden zijn. Bijvoorbeeld de schrijfwijze van ei/ij of au/ou. De spelling van onregelmatige woorden kan alleen door inprenten geleerd worden.

Zoals uit het voorgaande blijkt, zijn er drie verschillende strategieën om tot de juiste spelling te komen:

- (1) het omzetten van klanken in letters,
- (2) het toepassen van autonome spellingregels op basis van de context en
- (3) het inprenten van woorden.

Welke strategie toegepast moet of kan worden, is vaak afhankelijk van het woord of het morfeem dat gespeld moet worden. Een woord als 'lamp' kan bijvoorbeeld gespeld worden door de klanken een-op-een om te zetten in letters, ófwel via rechtstreekse herkenning van de orthografie van het hele woord. Het spellen van een woord als 'buren' begint ook met het koppelen van klanken aan letters, maar een speller die weet dat klanken en letters niet altijd een-op-een met elkaar corresponderen, moet vervolgens de contextregel voor de klinkerverenkeling toepassen. Zeker bij het toepassen van ingewikkelde contextregels ligt het meer voor de hand dat de meer directe orthografische route van het inprenten wordt gevolgd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de spelling van ie of i.

Onder andere uit promotieonderzoek van Schijf² is gebleken dat er bij zwakke en normale lezers en spellers soms aanzienlijke verschillen vast te stellen zijn in 'orthografische competentie', waaronder verstaan wordt (1) het kunnen onthouden van letterreeksen die een bestaand woord vormen en (2) het snel kunnen opdiepen van deze orthografische informatie uit het lange termijn-geheugen. Leerlingen die beter presteren op orthografische gebied zouden baat kunnen hebben bij een meer orthografische aanpak van het spellen, dat wil zeggen het inprenten. Leerlingen die orthografisch zwakker zijn, hebben wellicht meer aan het leren toepassen van regels, waar dat mogelijk is. Om de mogelijkheid te bieden verschillende strategieën toe te passen, komen in de spellingprogramma's beide strategieën uitgebreid aan de orde. Er worden regels uitgelegd waar en voor zover dat mogelijk is, maar er wordt ook altijd geoefend met inprenten (flitsoefeningen).

Actief en passief spellen

In Spelling 3F worden zowel het actief als het passief spellen geoefend.

Het zelf schrijven van een woord is niet hetzelfde als het herkennen van een foute of correcte schrijfwijze. Deze deelvaardigheden hangen wel samen: als je een woord correct kunt schrijven, kost het meestal ook weinig moeite om een spelfout in dat woord te ontdekken. De nadruk ligt bij Spelling 3F op het actief spellen (zelf schrijven/typen)³. Om die reden is de laatste oefening van elke inhoudsrubriek een dictee en zijn ook de toetsen dictees. In andere oefeningen komt het herkennen van foutieve woordbeelden echter veelvuldig aan bod.

Didactische opbouw

In grote lijnen is de spreiding van het spellingaanbod over de leerjaren als volgt: alfabetische spelling in groep 3, orthografische spelling in groep 4, morfologische spelling in groep 5/6 en logografische spelling in groep 7/8. Dit is een zeer globale indeling: in een leerjaar ligt de meeste nadruk weliswaar op een bepaalde categorie, maar ook andere categorieën komen aan bod. Het aanleren van de

² G.M.Schijf – 2009 - Lees- en spellingvaardigheden van brugklassers. Academisch proefschrift.

³ Professor Anna Bosman en collega's zijn tegen het toetsen van spellingvaardigheid via meerkeuzevragen. Ze hebben wetenschappelijk onderzoek gedaan in het kader waarvan ze leerlingen eerst een toets met meerkeuzevragen lieten maken waarbij leerlingen telkens moesten oordelen over de spelling van vier dikgedrukte woorden in vier verschillende zinnen. Een week later namen ze een dictee af over de dikgedrukte woorden in de eerder afgenomen meerkeuzetoets. Het dictee werd gemiddeld 6% beter gemaakt en dat is (hoewel significant) niet zo'n groot verschil. Maar voor de bepaling van het niveau van het individuele kind (en daar hebben leerkrachten mee te maken) is de uitkomst van de meerkeuzetoets geen zinnige informatie, omdat je niet weet welk van de vier keuzewoorden leerlingen niet goed ingeprent hebben. 61% van de leerlingen presteerde beter op het dictee en 22% op de meerkeuzevragen, dus dat is nogal scheef. Voor sommige leerlingen wijkt de score van de ene of de andere toets sterk af (tot 36%). Slechts voor 17% van de leerlingen maakt de afnamevorm ogenschijnlijk weinig uit.

verschillende categorieën is dus niet afgebakend per leerjaar en loopt evenmin precies parallel aan de leerjaren. Leren spellen verloopt bovendien cumulatief. In groep 3/4 wordt gestart met relatief eenvoudig aanbod (woorden van één lettergreep) in de categorie alfabetische spelling. Al snel komen daar ook woorden uit de andere categorieën bij en daarnaast wordt de moeilijkheidsgraad van woorden uit de eerdere categorieën hoger. Zo komen er woorden met meer lettergrepen aan bod, moeilijkere woorden en ook minder frequente woorden. Meervoudsvorming (morfologische spelling) komt bijvoorbeeld in de meest eenvoudige vorm voor het eerst aan bod in groep 3/4 maar de meervoudsvorming van een woord als café komt pas in groep 7/8 aan de orde. Hernieuwd aanbod en herhaalde oefening blijven noodzakelijk. De stof van Spelling 3F is voor een groot deel al voor het eerst aangeleerd op de basisschool en in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs maar wordt in de hogere jaren van het vo verder uitgediept en getraind. Nieuwe onderwerpen voor Spelling 3F zijn aangegeven in het rapport 'Over de drempels met taal'. Het gaat om woorden met trema, woorden met koppel- teken, woorden met tussenletter(s) S of E(N) en het los of aaneenschrijven van woorden. Het referentiekader Nederlandse taal is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging, te downloaden vanaf de site van de SLO. De meeste overige spellingen zijn dus op de basisschool of in de eerste jaren van het vo al aangeleerd maar worden in het programma Spelling 3F nog verder uitgediept en geoefend. NIET aan de orde komt de spelling van de werkwoorden. Daar is een afzonderlijk programma voor.